

**Електронні навчально-методичні видання
у вигляді збірників («хрестоматій») статей та уривків з наукових
видань, які є об'єктом вивчення в рамках навчальних дисциплін
відповідно до затвердженої навчальної програми
підготовки бакалаврів і магістрів
(згідно з розпорядженням Науково-дослідної частини № 03-21 від 05.05.2017 р.)**

Дисципліна **Земельне право України**
Кафедра **трудового, екологічного та аграрного права**
Викладач доц. **Мороз Г. В.**

Список наукових текстів, рекомендованих для включення у збірник текстів («хрестоматію»):

1. Мак Л. Б. Доктринальні підходи до визначення земельного права як галузі права України / Л. Б. Мак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 124–128.

Тема «Земельне право в системі права України».

С. 127-128. Проаналізувавши різноманітні наукові позиції до визначення земельного права, можна виділити його основні ознаки, які характеризують його як галузь права:

- Земельне право – це підсистема матеріальних та процесуальних земельно-правових норм, які тісно пов'язані між собою та мають взаємодоповнюючий характер. Усі норми галузі земельного права є тісно взаємопов'язані та діють лише у сукупності та єдності, а не відокремлено.

- Норми земельного права регулюють земельні відносини, які виникають між фізичними особами, юридичними особами, територіальними громадами та державою, від імені якої діють органи державної влади щодо земель в межах території України, земельних ділянок та прав на них і прав на земельні частки (паї).

- Методами земельного права є загально-правові (імперативний та диспозитивний) та спеціально-правові (визначення цільового призначення земельної ділянки, зонування, нормування, погодження, утримання від певних дій, відведення земельної ділянки в натурі, експертна та нормативна грошова оцінка земельних ділянок).

- Для земельного права характерні галузеві принципи, а саме: принцип різноманітності форм власності на землю та рівноправності їх суб'єктів; принцип цивільного обігу земельних ділянок; принцип платності використання землі; принцип державного управління землями; принцип захисту прав та законних інтересів суб'єктів земельних відносин; принцип пріоритетності земель сільськогосподарського призначення; принцип цільового та раціонального використання земель; принцип стабільності використання земель.

- Земельному праву як самостійній галузі права відповідає система земельного законодавства, яка складається із Земельного кодексу України,

Конституції України та інших спеціальних нормативно-правових актів, прийнятих на виконання положень Земельного кодексу України, зокрема: Закону України «Про оренду землі»; Закону України «Про землеустрій»; Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)»; Закону України «Про охорону земель»; Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»; Закону України «Про оцінку земель»; Закону України «Про Державний земельний кадастр» та інші.

- Земельне право як окрема галузь спрямоване на реалізацію відповідних завдань, закріплених статтею 4 Земельного кодексу України, зокрема: забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

2. Гуревський В. К. Земельне право як самостійна галузь права та його співвідношення із суміжними галузями права / В. К. Гуревський // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Вип. 22. – С. 719–723.

Тема «Земельне право в системі права України».

С. 720. В основі правового регулювання земельних відносин лежать принципи, які відображають характер і тенденції розвитку всього земельного права. Принципами права прийнято вважати основні положення, вихідні ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і які відбивають істотні положення права.

Принципи земельного права реалізуються шляхом відтворення основних положень у земельному законодавстві, пронизують його систему та удосконалюються разом з їх розвитком. Виходячи з цього, принципи земельного права можна розділити на конституційні, загальноправові та спеціальні. Для нашого аналізу більш важливими є спеціальні принципи.

Система спеціальних принципів ґрунтується на структурній організації системи земельного права. Тому до спеціальних принципів земельного права відносяться: принцип цільового і раціонального використання земель, принцип встановлення особливого правового режиму земель відповідних категорій, принцип пріоритету сільськогосподарського використання земель та їх охорони, принцип державного контролю за використанням та охороною земель, принцип платності використання земель, принцип забезпечення захисту прав юридичних осіб і громадян на землю тощо.

3. Мірошніченко А. Принципи права як джерела земельного права України / А. Мірошніченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. – 2009. – № 81. – С. 220–223.

Тема «Земельне право в системі права України».

С. 221-222. ...принципи права – не лише те, що зафіксоване в законі. З таким висновком, зробленим багатьма авторитетними науковцями, слід повністю погодитися. З іншого боку, не всі положення, що зафіксовані законом як «принципи права» («принципи законодавства»), насправді можуть бути визнані такими.

Яскравою ілюстрацією останньої тези є положення ст. 5 ЗК України, що

начебто покликані зафіксувати галузеві правові принципи. Наприклад, передбачений п. «а» статті принцип «поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва» по суті своїй є принципом побудови земельного законодавства. Дійсно, законодавець повинен враховувати (і в більшості випадків враховує) особливості землі як об'єкта права, зокрема, те, що вона є не лише засобом виробництва, територіальним базисом, але і природним ресурсом. Проте даний принцип дуже важко, якщо взагалі можливо, використати у правозастосовчій, а не правотворчій діяльності. Тому навряд чи він може вважатися принципом права в усталеному розумінні.

Закріплений у п. «г» ст. 5 ЗК України «принцип» «забезпечення гарантій прав на землю» взагалі сформульований некоректно (допущена тавтологія), оскільки термін «гарантія» якраз і означає насамперед «забезпечення». Крім того, право (у т. ч. на землю) лише тоді є правом, коли воно підкріплено юридичними гарантіями. Тому у закріпленні «забезпечення гарантій прав на землю» як принципу земельного законодавства, на наш погляд, ніякої потреби немає.

4. Ейдельберг М. М. Розмежування правових відносин, які виникають з приводу володіння земельною ділянкою / М. М. Ейдельберг // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 704–709.

Тема «Земельні правовідносини в Україні».

С. 704. Земельна ділянка є об'єктом різних правовідносин, що, насамперед, обумовлено галузевою приналежністю правових норм, які їх регулюють, і які є основним критерієм розмежування таких правовідносин. Однак мають місце випадки, коли деякі суспільні відносини тією чи іншою мірою регулюються правовими нормами декількох галузей законодавства, що створює певні проблеми в їх розмежуванні. Такими суспільними відносинами є земельні, які регулюються нормами різних галузей законодавства (конституційного, земельного, аграрного, цивільного, адміністративного, екологічного, фінансового, податкового, кримінального тощо).

С. 705. Провідною галуззю законодавства, яке регулює правовідносини, що виникають з приводу земельної ділянки, є конституційне, що закріплює основи суспільного і державного ладу, форму правління і державного устрою, механізм здійснення державної влади, правове становище особи. Воно регулює відносини, що складаються в усіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, економічній, соціальній, духовній та ін. Звідси можна говорити про комплексність конституційно-правового регулювання. У ст.13 Конституції України наголошується на тому, що “земля...є об'єктами права власності Українського народу”; у ст.14 те, що “земля є основним національним багатством, що перебуває підособливою охороною держави. Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону».

5. Дрозд О. Ю. Визначення об'єкта земельних правовідносин / О. Ю. Дрозд // Адвокат. – 2011. – № 1. – С. 32-35.

Тема «Земельні правовідносини в Україні».

С. 32. В загальній теорії права об'єкт правовідносин розуміється як предмет, на який спрямована діяльність суб'єктів правовідносин, що здійснюється в процесі реалізації ними своїх юридичних прав і обов'язків. В структурі земельних правовідносин таким об'єктом виступає земля. В свою чергу, частина 3 ст. 2 Земельного кодексу України (далі – ЗК) конкретизує поняття землі як об'єкта земельних правовідносин, поділяючи його на три складові: 1) землі в межах території України; 2) земельні ділянки; 3) права на землі та земельні ділянки, в тому числі на земельні частки (паї).

С. 34. Земельна ділянка – друга складова об'єкта земельних відносин, визначення якої, на відміну від визначення «землі», закріплено законодавчо.

Зокрема, ЗК визначає «земельною ділянкою» частину земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ч. 1 ст. 79). Однак не всі науковці погоджуються із запропонованим у законодавстві визначенням, вважаючи його дещо неповним. Так, наприклад, М. В. Шульга визначає земельну ділянку як частину поверхні земного ґрунту, яка є основою ландшафту, має фіксовану площу, межі та місцезнаходження, а також характеризується певним якісним станом і притаманним їй правовим статусом.

6. Лесько Н. В. Земельний фонд України: сутність поняття та структура // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наукових праць / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2015. – № 824. – С. 174-178.

Тема «Земельні правовідносини в Україні».

С. 176-177. ...Одним з головних принципів, на якому ґрунтується правове регулювання земельних відносин в Україні, є поділ всіх земель на категорії в залежності від їх цільового призначення. Відповідно до ст. 19 ЗК України землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісгосподарського призначення; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Віднесення земельної ділянки до певної категорії земель має велике юридичне значення, оскільки для кожної категорії земель встановлюється особливий правовий режим. Під правовим режимом земель слід розуміти встановлений правовими нормами порядок та умови використання за цільовим призначенням земель усіх категорій, забезпечення та охорону прав власників землі і землекористувачів, здійснення державного управління земельними ресурсами, контролю за раціональним використанням землі і додержання земельного законодавства, ведення державного земельного кадастру, проведення землеустрою, моніторингу землі, справляння плати за землю і застосування юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства.

Поділ всіх земель на дев'ять категорій, які визначені в чинному ЗК

України, з деякими змінами успадкований ще з радянських часів. У сучасній юридичній науці неодноразово порушувалося питання про недосконалість такого поділу та його невідповідність вимогам сьогодення.

Одним з проблемних аспектів поділу земель на визначено-обмежене число категорій є те, що такий поділ охоплює не всі землі або, навпаки, деякі земельні ділянки фактично можуть належати до декількох категорій.

Стаття 19 ЗК України визначає основний критерій поділу земель на категорії, а саме – їх основне цільове призначення. Як зазначає В. К. Гуревський, цільове призначення земель – це встановлені законодавством порядок, умови і межі використання земель для конкретних цілей згідно із категоріями земель. На думку П. Ф. Кулинич, поділ земель України на категорії здійснений на основі природних (екологічних) ознак та соціально-економічних і виробничих характеристик використання земель.

7. Дремлюга К. О. Особливості земельної правосуб'єктності громадян України / К. О. Дремлюга // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2010. – Вип. 23. – С. 153–164.

Тема «Земельні правовідносини в Україні».

С. 154. Громадяни України є суб'єктами різних за галузевою належністю видів правовідносин. Відповідно до ч.2 ст.2 Земельного кодексу України вони визнаються також суб'єктами земельних відносин. Можливість участі громадян у земельних правовідносинах впливає також із змісту норм Конституції України (ст. ст. 13,14 та ін.). Одночасно слід визнати, що абсолютна більшість земельних правовідносин складається за участю саме громадян України, тому обгрунтовано їх можна вважати основними суб'єктами земельних правовідносин.

С. 154-155. Враховуючи те, що земельно-правовий статус громадян України є значно ширшим порівняно із статусом інших фізичних осіб, особливо важливою видається проблема чіткого законодавчого розмежування їх земельних прав у нормативно-правових актах земельного законодавства. У зв'язку з цим недопустимим, на наш погляд, є вживання у нормативно-правових актах терміна «громадянин» без вказівки на правовий зв'язок з конкретною державою як синоніма терміна «фізична особа».

8. Гладкова Є. О. Адміністративно-правове регулювання земельних відносин в Україні: стан та перспективи розвитку / Є. О. Гладкова // Європейські перспективи. – 2014. – № 6. – С. 74–80.

Тема «Правові засади управління в галузі охорони і використання земель».

С. 75-76. Ведучи мову про відносини публічного управління у сфері раціонального користування земельними ресурсами, слід зазначити, що їх квінтесенцією є контроль за раціональним використанням земельних ресурсів.

Контроль за використанням земель (незалежно від форм власності) здійснюється органами виконавчої влади (спеціально уповноважені органи виконавчої влади з питань земельних ресурсів та спеціально уповноважені органи з питань екології та природних ресурсів); органами місцевого самоврядування; громадськими організаціями та громадськими інспекторами.

Правові, економічні та соціальні основи організації державного контролю за використанням та охороною земель визначає Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 р., по суті, узагальнив правотворчий досвід, увібрав у себе всі загальні норми цієї сфери державної контрольної діяльності. Він розширено тлумачить зміст порушень земельного законодавства, що є офіційним тлумаченням конкретних складів адміністративних правопорушень у галузі земельного законодавства.

9. Лісова Т. В. Проблеми правового регулювання управління у сфері використання й охорони земель в умовах сучасної земельної реформи / Т. В. Лісова // Право і Безпека. – 2011. – № 2. – С. 285–289.

Тема «Правові засади управління в галузі охорони і використання земель».

С. 287. Серед правознавців існує позиція, відповідно до якої окреслення меж адміністративно-територіальних утворень належить посвідчувати не державними актами, а фіксувати в земельно-кадастровій документації.

На сьогодні певні позитивні зрушення щодо впровадження Автоматизованої системи ведення централізованого Державного земельного кадастру, якою передбачаються різні рівні доступу до інформації окремих категорій користувачів, уже відбулись. Розпочалися роботи з коригування й розроблення індексно-кадастрових карт, Постановою Кабінету Міністрів України 8 грудня 2010 р. було затверджено порядок складення і затвердження індексних кадастрових карт (планів) і кадастрових планів земельних ділянок, вимоги до їх оформлення. Набуття чинності з 1 січня 2011 р. Постановами Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2009 р. №1021 «Про затвердження порядків ведення Поземельної книги і Книги записів про державну реєстрацію актів на право власності на земельну ділянку та на право постійного користування земельною ділянкою, договорів оренди землі», від 18 серпня 2010 р. № 749 «Про затвердження Тимчасового порядку присвоєння кадастрового номера земельній ділянці» має сприяти впровадженню принципу «єдиного вікна» під час визначення кадастрового номера земельної ділянки, її реєстрації та документів, що посвідчують права на неї, а також реєстрації обмежень (обтяжень) щодо її використання.

10. Грабовець Н. О. Порівнянність даних державного земельного кадастру з даними про земельні ділянки інших кадастрів / Н. О. Грабовець // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Число 2. – С. 224–226.

Тема «Правові засади управління в галузі охорони і використання земель».

С. 224-226. Відповідно до ч. 2 ст. 193 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III державний земельний кадастр (далі – ДЗК) є основою для ведення кадастрів інших природних ресурсів, до яких чинним законодавством віднесено такі державні кадастри: водний, лісовий, кадастр родовищ і проявів корисних копалин, кадастр природних територій курортів, кадастр природних лікувальних ресурсів та кадастр тваринного світу.

Так, згідно з п. 2.3 Інструкції по створенню і веденню державного кадастру природних лікувальних ресурсів, затвердженої наказом Міністерства охорони

здоров'я України від 23 вересня 2009 р. № 687, для поповнення кадастру природних лікувальних ресурсів використовуються відомості з документованих джерел інформації, якими, зокрема, є дані Державного комітету України із земельних ресурсів (далі – Держкомзем) щодо земельних ділянок, на яких розташовані природні лікувальні ресурси. Ведення державного кадастру тваринного світу також передбачає аналіз даних, що містяться у ДЗК (п. 4 Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 1994 р. № 772). Проте у законодавстві чітко не визначено, яким чином дані ДЗК мають бути порівнянні з даними про земельні ділянки кадастрів інших природних ресурсів.